

Переваги розвитку малого бізнесу у сільському господарстві

Т.І.ЯВОРСЬКА, докторант, к.е.н., доцент

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

На думку провідних економістів світу, малий бізнес відіграє важливу роль у тих країнах, де відбувається економічний спад. Отже, для відродження вітчизняного сільського господарства, необхідний прискорений розвиток малих форм господарювання.

В економічній літературі кінця XIX початку XX століття серед вчених не було єдиної точки зору щодо переваг великих капіталістичних або дрібних селянських господарств. Зокрема, такі дослідники, як Е.Берштейн, С.М.Булгаков і багато інших дотримувалися думки, що в сільському господарстві внаслідок його насамперед природних особливостей трудові селянські господарства цілком конкурентоспроможні і велике капіталістичне виробництво тут не має явних переваг. У своїх творах В.І.Ленін писав, що С.М.Булгаков висловлюється про концентрацію у сільськогосподарському виробництві як про «містичний закон концентрації». [1, с.131]

М. Туган – Барановський при порівнянні великих капіталістичних підприємств з дрібними селянськими також відмічав: «Таким чином, зіставляючи порівняну потужність і стійкість великого капіталістичного і дрібного трудового сільського господарства у їх боротьбі маємо сказати, що в наш час перевага схиляється швидше у бік дрібного господарства» [4, с. 186]

У висловах вчених приведених вище застосовуються терміни «капіталістичне» і «трудове господарство». Відповідно із марксистською точкою зору капіталістичними є лише ті підприємства, в яких використовується наймана праця. [2, с.210] Розподіл аграрних господарств на «капіталістичні» і «некапіталістичні», або «трудові» набув широкого поширення раніше і знаходить своє використання сьогодні. Тобто, в аграрному секторі всі господарства можна поділити на ті, що не

використовують найману працю (трудові), та господарства із залученням найманих працівників (капіталістичні).

О.В.Чаянов, використовуючи наведений поділ, виділяв три види аграрних господарств: 1) дрібне трудове господарство; 2) велике капіталістичне; 3) велике кооперативне або трудове. Також він стверджував, що дрібне трудове господарство є більш стійким і життєздатним, ніж велике капіталістичне господарство, хоча і не заперечував деякі позитивні ознаки останнього. [5, с. 49]

Звичайно, торкаючись сучасних реалій розвитку аграрної економіки (наприклад, виконання господарем поряд з найманими працівниками одночасно функцій менеджера і простого виконавця), слід мати на увазі відносність, неоднозначність і певну умовність вищенаведених термінів. А якщо врахувати, що праця є обов'язковою умовою виробництва, то нетрудових господарств просто не існує в природі.

Представники немарксистський течій економічної думки (зокрема, А.Маршалл) вкладають в поняття «капітал» інший зміст, майже ототожнюючи його з терміном «дохід». [3, с. 139-140]. Згідно цієї точки зору практично всі аграрні господарства можна назвати капіталістичними.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що сільському господарству як специфічній галузі економіці притаманний розвиток саме малого бізнесу. Цей висновок підтверджується і наступними тезами, наведеними в працях Чаянова О.В.:

- для великого капіталістичного виробництва необхідний і великий капітал. У сільське господарство капітал вкладати не вигідно, тому що ця галузь вважається малоприбутковою. А з врахуванням сезонності виробництва, капітал вкладений у машини та будівлі працює тільки півроку, а решту часу є мертвим;

- залежність сільського господарства від природно-кліматичних умов не дає впевненості капіталісту одержати хоч який-небудь прибуток;

- найманим працівникам вигідніше працювати на промисловому підприємстві, тому що у сільському господарстві вони отримують дуже низьку заробітну плату і задіяні тільки півроку.

Зокрема, О.В. Чайнов писав: «...майбутній земельний порядок повинен базуватися саме на трудових, а не на капіталістичних господарствах. І якщо у промисловості фабрика «побиває» дрібного виробника, то в сільському господарстві цього немає. Велике капіталістичне господарство тут саме побивається трудовим. Інша справа в промисловості. Тут капітал працює безперервно і забезпечує великий дохід. Ось чому капітал надає перевагу промисловості» [5, с.49]

Такі погляди піддавалися критиці марксистами, зокрема К.Каутським і В.І.Леніним. Дана полеміка точиться і зараз серед сучасних економістів - аграрників, хоча і пройшов вже великий відрізок часу. І як завжди – треба вибирати «золоту середину». У країнах Заходу приватні селянські або фермерські господарства були і залишаються найбільш поширеною організаційно-правовою формою господарювання, незважаючи на те, що більшість із них є неконкурентоспроможними.

Можна багато сперечатися про доцільність подальшого розвитку малого бізнесу в сільському господарстві, але практика говорить сама за себе. В нашій країні в основному виробництво сільськогосподарської продукції забезпечують різні суб'єкти малого бізнесу в сільському господарстві. Світовий досвід господарювання свідчить, що мале, середнє та велике підприємство в сільському господарстві не взаємовиключають, а доповнюють одне одного. У розвинутих країнах все більше складається двокомпонентна структура аграрної сфери економіки:

- 1) дрібно-бізнесовий сектор, що охоплює близько 2/3 агроформувань;
- 2) великотоварні, насамперед приватно-спільні господарства, які охоплюють порівняно невелику кількість агроформувань виробляють близько 9/10 товарної продукції. Проміжне місце займають середні

господарства, їх питома вага у виробництві товарної продукції становить близько 5%.

Таким чином, малий бізнес є невід'ємним, економічно та соціально значущим сектором ринкової аграрної економіки. Комплексне вирішення проблем його функціонування у сільському господарстві (низька забезпеченість матеріально-технічними ресурсами, недосконалість системи оподаткування; нестабільність бюджетного фінансування державних і регіональних програм підтримки малого бізнесу; нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної підтримки і страхування ризиків; відсутність дієвих механізмів самофінансування (кредитні союзи, товариства взаємного страхування тощо) та інформаційно-консультаційного забезпечення; організаційні проблеми взаємодії малого бізнесу з ринком і з державними структурами; адміністративні бар'єри на шляху розвитку малого бізнесу тощо) дасть можливість суттєво підвищити конкурентоспроможність підприємств малого бізнесу, які в майбутньому цілком можуть скласти конкуренцію крупним виробникам сільськогосподарської продукції.

Список використаних джерел

1. Ленин В.И. Аграрный вопрос и «критики Маркса» // Полн. собр. соч.. – Т.5. – С.95-268
2. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682с.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки. – Т.1 Пер. с англ.- М.: Прогресс, 1993. – 415 с.
4. Туган –Барановський М. Політична економія. Курс популярний. – К.: Наукова думка, 1994. -263 с.
5. Чайнов А.В. Избранные произведения: Сборник / Сост. Е.В.Серова. – М.: Моск. рабочий, 1989. – 368

